

Key words: intellectual disabilities, the families of a child with intellectual disabilities, social services, educational institutions, comprehensive community support.

Яковенко Ольга Валентинівна

старший викладач кафедри психології та педагогіки,

Національний Університет «Києво-Могилянська Академія»

olga.yakovenko@ukma.edu.ua

СТРАТЕГІЯ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМ'Ї В СИСТЕМНОМУ ПІДХОДІ

У статті відображені аспекти консультування сім'ї в рамках системного підходу та особливості функціонування сімейної системи. Основними задачами консультанта є аналіз сімейної системи з метою виявлення функціональних порушень та формування нових конструктивних способів взаємодії для її стабілізації. Описується поняття первинної гіпотези як важливого етапу консультування.

Ключові слова: сімейне консультування, системний підхід, карта сімейної системи, етапи розвитку сім'ї, первинна гіпотеза.

У системному підході сім'я розглядається як сукупність стосунків, яка чинить вплив на членів сім'ї й передбачає поведінку. Стиль спілкування, характер взаємодій, тип виховання – з одного боку, і особистісні особливості членів сім'ї – з іншого, створюють замкнутий, постійно повторюваний гомеостатичний цикл. Консультант фокусується на взірцях і формах внутрішньосімейної взаємодії, розподілу влади, модулі прийняття рішень, кордонах, близькості членів сім'ї й дистанції між ними, альянсах, зговорах, ролях, правилах, схожості й взаємному доповненні [1].

Мета системного підходу консультування сім'ї – покращення міжособистісної комунікації як всередині однієї субсистеми, так і між субсистемами сім'ї.

Стратегія консультування сім'ї – оптимізація взаємовідносин в сім'ї за рахунок використання ресурсів сімейної системи.

Для сімейного консультанта представляє інтерес запропонована А.В.Черніковим «Карта структурування інформації про сімейну систему, висунування гіпотез і планування терапії» [5], котра включає в себе наступні етапи роботи з сім'єю:

1. Привід звернення. Хто порадив?
2. Опис проблеми й бажаних змін словами клієнтів.
3. Генограма сімейної системи
4. Дані з історії сім'ї (важливі події, моделі функціонування й стосунків у сім'ях прабабків, структурування ключових подій за хронологією).
5. Стадія життєвого циклу сім'ї. Найважливіші задачі й проблеми, наявні в даний момент. Гіпотеза про те, чому сім'я прийшла на прийом саме зараз.

6. Структура сім'ї на даний момент (ієрархія, межі, порядок розсадки на прийомі, розподіл по кімнатах у квартирі, важлива інформація про сімейну структуру з інтерв'ю й спостережень, дані тестів, терапевтична гіпотеза про структуру сім'ї, включаючи можливе маневрування сімейної системи між станами).

7. Взаємодія членів сім'ї (індивідуальні поведінкові паттерни й моделі функціонування, способи взаємного впливу членів сім'ї, взаємодія на прийомі, відзначені сімейні правила, котрі регулюють комунікацію, випробувані засоби в розв'язанні проблеми, знайдені раніше розв'язки проблеми, винятки з проблемної ситуації, складання поведінкових послідовностей, «порочне коло», що включає симптоматичну поведінку членів сім'ї, циркулярні гіпотези.

8. Функції симптоматичної поведінки в сімейній системі, небезпеки зміни для членів сім'ї.

9. Планування терапії.

10. Можливі терапевтичні процедури, завдання й вправи.

При визначенні позиції консультанту необхідно мати на увазі, що будь-яка сімейна система – це відкрита система. Вона знаходиться в постійному взаємообміні з оточенням. Консультант, який працює з сімейною системою, має знаходитися за межами системи, тобто на такій «відстані» від неї, що він матиме можливість спостерігати не тільки внутрішньосистемну взаємодію, але й взаємодію системи з середовищем. Таким чином, консультування сім'ї з позицій системного підходу передбачає, по-перше, аналіз сімейної системи з метою виявлення порушень у її функціонуванні; по-друге, формування нових способів взаємодії в сім'ї як конструктивних засобів підтримання сімейної системи (гомеостазу) [2].

Основна мета в системному сімейному консультуванні – перевірка гіпотези про ціль і сенс сімейної дисфункції («Навіщо в сім'ї відбувається те, що відбувається?»). Первинна гіпотеза консультанта визначає його стратегію бесіди з сім'єю. У тих випадках, коли в консультанта не сформульована первинна гіпотеза, його бесіда з сім'єю хаотична, часто ініціативу бесіди бере на себе найбільш мотивований член сім'ї.

Не варто забувати, що вести бесіду з усією сім'єю одночасно доволі непросто. Бесіда в індивідуальному консультуванні (діалог) не аналогічна бесіді з усією сім'єю (полілогу). Також не є моделлю робота з групою, оскільки при роботі з сім'єю ми не може спиратись на типову групову динаміку. Єдина можливість побудувати ефективне спілкування з такою різновіковою формальною групою, якою є сім'я, – це спиратись на певну метациль, яку забезпечує первинна гіпотеза [2].

Передчасна первинна гіпотеза формулюється після першої телефонної розмови з ініціатором звернення. Зміст передчасної бесіди дозволяє сформулювати первинну гіпотезу ще до початку роботи з сім'єю.

При очній зустрічі з сім'єю психолог перевіряє правильність гіпотези. Зазвичай первинна гіпотеза хибна або неповна. Проте вона дозволяє визначити стадію життєвого циклу, на якій знаходиться сім'я, а це, в свою чергу, –

інформацію про найбільш імовірну кризу, котру може переживати сімейна система. Усе це дозволяє сформулювати первинну гіпотезу. Для формулювання первинної системної гіпотези необхідно знати етапи розвитку сім'ї.

Найбільш відома система «стадій», запропонована Е. Дювалем [6] (1950), де в якості основної ознаки розмежування стадій використовувався факт наявності чи відсутності дітей в сім'ї та їх вік.

0. Залучення. Зустріч майбутнього подружжя, його взаємне емоційне притягання.

1. Подружні пари без дітей. Завдання стадії: сформувати шлюбні стосунки, котрі вдовольняють кожного з подружжя; урегулювати питання, що стосуються вагітності й бажання стати батьками; увійти в коло родичів.

2. Поява дітей в сім'ї (вік дитини – до 2,5 років). Завдання стадії: адаптація до ситуації появи дитини, турбота про правильний розвиток немовлят, організація сімейного життя, яка вдовольняє як батьків, так і дітей.

3. Сім'я з дітьми дошкільного віку (2,5 – 6 років). Завдання стадії: адаптація до основних потреб і схильностей дітей з урахуванням необхідності співучасті їхньому розвитку; подолання перешкод, пов'язаних із утомою й відсутністю особистого простору.

4. Сім'ї з дітьми молодшими школярами (6 – 13 років). Завдання стадії: приєднання до сімей з дітьми шкільного віку; мотивування дітей на досягнення успіху в навчанні.

5. Сім'ї з підлітками (13-20 років). Завдання стадії: встановлення в сім'ї рівноваги між свободою й відповідальністю; створення в подружжя кола інтересів, не пов'язаних із батьківськими обов'язками, рішення проблем кар'єри.

6. Відхід із сім'ї молодих людей. Завдання стадії: ритуалізація звільнення молодих людей від батьківської опіки; збереження духу підтримки як основи сім'ї.

7. Середній вік батьків (до відходу на пенсію). Завдання стадії: перебудова подружніх стосунків; підтримування батьківських зв'язків із старшим і молодшим поколінням.

8. Старіння членів сім'ї (від відходу на пенсію до смерті подружжя). Завдання стадії: адаптація до відходу на пенсію; рішення проблем тяжкої втрати й самотнього життя; збереження сімейних зв'язків та адаптація до старості.

Вимоги до гіпотези та процес її формування були описані класиком сучасної сімейної терапії П. Пепп [4]. На її думку, гіпотеза має бути системною, замкнутою, парадоксальною. Системність гіпотези полягає в тому, що має описувати ситуацію в сім'ї, а не якусь окрему людину. Для того, щоб сформулювати задовільну гіпотезу, необхідно зібрати потрібну інформацію про сім'ю та її проблему. Під час збору інформації доцільно використовувати наступні питання:

Яку функцію під час стабілізації сім'ї виконує симптом? Яким чином функціонує сім'я при стабілізації симптому? Що є центральною темою, навколо якої організується проблема? Якими будуть наслідки змін?

При формулюванні гіпотези, консультант спирається на деякі припущення, що пояснюють відносини між симптомом та сімейною системою. П. Пепп [4] описує ці припущення:

1. Прояв симптому часто збігається з визначеною чи завчасно передбаченою зміною в сім'ї, що погрожує порушенням рівноваги (відхід із сім'ї одного з її членів, шлюб, зміна роботи, вступ до школи, розлучення, досягнення перехідного віку, досягнення середнього віку, хвороба чи смерть).

2. Занепокоєність, викликана даною зміною, активізує сплячі до цього конфлікти, які, замість розв'язання, знаходять прояв через симптоми.

3. Симптом може бути або засобом уникнення даної зміни, або забезпечує можливість її здійснення.

Таким чином, для того, щоб сформулювати системну гіпотезу, необхідно знати, що робить, відчуває й думає відносно цієї проблеми кожний член сім'ї. Важливо, щоб отримувана від сім'ї інформація була взаємопов'язана й тільки в тому випадку на її основі можна сформулювати системну, кругову й парадоксальну гіпотезу.

Список використаних джерел

1. Варга А. Я. Системная семейная психотерапия. Краткий лекционный курс / А. Я. Варга. – СПб.: Речь, 2001. – 144 с.

2. Грюнвальд Б. Б., Макаби Г. В. Консультирование семьи: практическое руководство / Б. Б. Грюнвальд, Г. В. Макаби. – М.: Когито-Центр, 2004. – 416 с.

3. Минухин С., Фишман Ч. Техники семейной терапии / С. Минухин, Ч. Фишман. – М.: Независимая фирма «Класс», 1998. – 304 с.

4. Пэпп П. Семейная терапия и её парадоксы / П. Пэпп. – М.: «Класс», 1998. – 288 с.

5. Черников А. В. Системная семейная терапия: интегративная модель диагностики / А. В. Черников. – М.: «Класс», 2001. – 208 с.

6. Эйдемиллер Э. Г., Добряков И. В., Никольская И. М. Семейный диагноз и семейная психотерапия. Учебное пособие для врачей и психологов / Э. Г. Эйдемиллер, И. В. Добряков, И. М. Никольская. – СПб.: Речь, 2007. – 352 с.

Olga Yakovenko, Senior Lecturer Department of Psychology and Pedagogy of the National University "Kyiv-Mohyla Academy"

Family consulting strategy in the system approach

The article reflects the aspects of family counseling within the framework of the system approach and the peculiarities of the functioning of the family system. The main tasks of the consultant is the analysis of the family system in order to identify functional disorders and the formation of new constructive methods of interaction for its stabilization. The concept of the primary hypothesis is described as an important stage of counseling.

Key words: family counseling, system approach, family system map, stages of family development, primary hypothesis.